

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MODEL OF STUDENT DESIRABLE CHARACTERISTICS DEVELOPMENT BASED ON
TRISIKKHA PRINCIPLES OF MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

¹ประเสริฐ คำนวล Prasert Kamnual ²สิน งามประโคน Sin Ngamprakhon

³ณัชชา อมราภรณ์ Natcha Amaraporn

^{1, 2, 3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: sert_k23@yahoo.com

Article Received: May 06, 2026. Revised: September 24, 2026. Accepted: September 26, 2026.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการจำเป็น โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 331 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน และใช้แบบการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 17 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบ และการประชุมปฏิบัติการ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบประเมินความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ คือ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบ โดยใช้แบบประเมินตามมาตรฐานการประเมิน 3 ด้าน กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 17 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ คือ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กลไกการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ มีผลการทดลองใช้ คือ ความพึงพอใจและความคิดเห็นต่อรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด และมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด สรุปองค์ความรู้การวิจัยเป็น “TRIPLE-S”

คำสำคัญ: การพัฒนานิสิต, คุณลักษณะที่พึงประสงค์, ไตรสิกขา

Abstract

This research article aimed to propose a model of desirable characteristics development for students based on the Trisikkhā Principles at Mahachulalongkornrajavidyalaya University (MCU). This study employed a multiphase mixed-methods research design comprising four phases. Phase 1: Studying the priority needs for desirable student characteristics development; data were collected using a questionnaire from a sample of 331 students from the Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and analyzed using percentage, mean, standard deviation, and Priority Needs Index (PNI). Phase 2: Developing the model using semi-structured interviews with 15 key informants and a focus group discussion with 9 experts, with data analyzed using content analysis. Phase 3: Piloting the model with 17 participants, utilizing a satisfaction evaluation form for the model, as well as conducting a workshop with an opinion evaluation form, with data analyzed using mean and standard deviation. Phase 4: Evaluating the model based on three evaluation standards; the target group consisted of 17 administrators and faculty members of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, with data analyzed using mean and standard deviation.

The research findings revealed that the model of desirable characteristics development for students based on the Trisikkhā Principles at Mahachulalongkornrajavidyalaya University consists of six main components: (1) Principles, (2) Objectives, (3) Mechanisms for developing desirable student characteristics, (4) Implementation, (5) Evaluation guidelines, and (6) Conditions for success. The pilot results indicated that both satisfaction and opinions toward the model were rated at the highest level, and the overall evaluation results were also at the highest level. The synthesized body of knowledge from this research is summarized as "TRIPLE-S".

Keywords: Student Development, Desirable Characteristics, Trisikkhā Principles

บทนำ

การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพนับเป็นความคาดหวังสำคัญของสังคมในยุคปัจจุบันซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจำเป็นต้องร่วมกันพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และศักยภาพในการดำเนินชีวิตอย่างรอบด้าน กล่าวคือ ผู้เรียนควรเป็นผู้มีจิตใจงดงาม มีคุณธรรม สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ควบคู่กับการมีความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนมีอัตลักษณ์ความเป็นไทย มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ มีสุขภาพทางกายและจิตใจที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ และสามารถดำเนินชีวิตตามหลักความพอเพียง อันเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมโดยรวม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2552)

ด้วยเหตุนี้ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education: TQF: HEd) เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการประกันคุณภาพบัณฑิตในทุกระดับและทุกสาขาวิชา โดยกำหนดผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์อย่างครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม (2) ด้านความรู้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ราชกิจจานุเบกษา, 2552) ทั้งนี้ การกำหนดให้ “คุณธรรมและจริยธรรม” เป็นองค์ประกอบลำดับแรก สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญเชิงรากฐานของการพัฒนามนุษย์ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ในบริบทดังกล่าว แนวคิดทางพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองเป็นลำดับแรก ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ก่อนขยายผลไปสู่การพัฒนาสังคมโดยรวม การฝึกฝนอบรมตามหลักธรรมคำสอนจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2546) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาสมัยใหม่ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดพันธกิจสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพตามกรอบมาตรฐาน TQF: HEd โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในกระบวนการจัดการเรียนการสอน 2) การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาในลักษณะสหวิทยาการ 3) การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน และ 4) การทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2568) พันธกิจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพทั้งด้านวิชาการและคุณธรรมควบคู่กัน

ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบผ่านหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนพัฒนาบุคคลอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ ศีลเป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เหมาะสม สมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคง และปัญญาเป็นการพัฒนากระบวนการคิดให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2559) ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในบริบทการศึกษาไทย

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบูรณาการแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เข้ากับหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนานิสิตให้มีความเจริญงอกงามทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา อันจะส่งผลให้เกิดศักยภาพในการเรียนรู้ การดำเนินชีวิต และการสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการวิจัย โดยแบ่งการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการจำเป็นของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประชากร ได้แก่ นิสิตคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา 2567 จำนวน 2,245 รูป/คน (สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 331 รูป/คน โดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970) เลือกแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่ควรจะเป็นของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ดี 2) ด้านมีคุณธรรม และ 3) ด้านนำสันติสุข โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert Type) (Likert, Rensis, 1967) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือ เพื่อให้ตรงกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตรวจสอบเครื่องมือโดยใช้สูตรในการคำนวณดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency : IOC) (สุวิมล ติรภานันท์, 2550) ได้ค่ารายข้อคำถามแต่ละข้อคะแนน คือ 0.60-1.00 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีบริบทใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาจริง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) จำนวน 30 ชุด โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Coefficient) เป็นเกณฑ์ชี้วัดว่าแบบสอบถามมีความเที่ยงตรง ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.976 จากนั้นนำแบบสอบถามไปใช้จริงโดยใช้วิธีส่งแบบสอบถามอิเล็กทรอนิกส์ (Google form) ผ่านโปรแกรมประยุกต์ (Application line) ส่วนตัว และวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความต้องการจำเป็น

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีดังนี้ 1) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 รูป/คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากการศึกษาพระไตรปิฎก เอกสารตำรา หนังสืองานวิจัย บทความ เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง และผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 มีแนวคำถาม ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านคุณธรรม และด้านนำสันติสุข บูรณาการหลักไตรสิกขา โดยนำผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็นในรายชื่อ

ที่มีค่ามากที่สุดมาใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ด้วยการจดบันทึก ภาพนิ่ง และเครื่องบันทึกเสียง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา 2) สอนทากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 9 รูป/คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบการสนทนากลุ่ม และทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยทดลองใช้รูปแบบกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) จำนวน 17 รูป/คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้คือ คู่มือการใช้รูปแบบ และแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) ประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีผู้บริหารและอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) ที่มีส่วนร่วมในการบริหารวิชาการ จำนวน 17 รูป/คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้คือ รูปแบบและแบบประเมินความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้บริหารและอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 17 รูป/คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมินรูปแบบ ตามมาตรฐานการประเมิน 4 ด้าน คือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มี 6 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กลไกการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ การบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา เข้ากับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต นับเป็นฐานคิดสำคัญของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ การจัดการศึกษามีได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการ หากยังมุ่งพัฒนานิสิตให้มีความประพฤติที่เหมาะสม มีเจตคติที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความสามารถในการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่และดำรงตนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนานิสิตตามหลักไตรสิกขาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความรู้คู่คุณธรรม ความมีสติในการดำเนินชีวิต และปัญญาในการตัดสินใจ อันจะนำไปสู่การเป็นกำลังสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) เพื่อบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีคุณธรรม และนำสันติสุขสู่สังคมได้อย่างเป็นองค์รวมและยั่งยืน 3) เพื่อส่งเสริมให้นิสิตซึ่ง

ประกอบด้วยทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สามารถนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตส่วนตัว การศึกษาและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบทบาทและสถานภาพของตน

องค์ประกอบที่ 3 ระบบและกลไกการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต โดยอาศัยระบบและกลไก ดังนี้ 1) หลักการพื้นฐาน 2) กลไกการดำเนินงาน 3) บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. หลักการพื้นฐาน ได้แก่ 1) การบูรณาการหลักไตรสิกขาอันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา 2) การพัฒนานิสิตให้มีความรู้ดี มีคุณธรรม และสามารถดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข โดยส่งเสริมการคิดอย่างไตร่ตรอง การเรียนรู้ร่วมกัน การมีวินัยในตนเอง การมีจิตสาธารณะ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 3) การพัฒนานิสิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ คุณภาพชีวิต และศักยภาพในการเป็นกำลังสำคัญของมหาวิทยาลัยและสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. กลไกการดำเนินงาน ได้แก่ 1) การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนานิสิตในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านความรู้ ความประพฤติ จิตใจ และการอยู่ร่วมกับสังคม 2) การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบให้ชัดเจน เพื่อเป็นกลไกในการนำไปสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วย หลักการวัตถุประสงค์ ระบบและกลไกการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต วิธีการดำเนินงาน แนวทางการประเมิน และเงื่อนไขความสำเร็จ 3) การดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับมหาวิทยาลัย ระดับคณะ และระดับนิสิต เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทของมหาวิทยาลัย 4) การประเมินผลรูปแบบใน 4 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาแบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) นิสิต เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนา โดยมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ฝึกฝน และประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และการดำเนินชีวิต 2) คณาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัย มีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน ให้คำปรึกษา และจัดกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต 3) ผู้บริหารมหาวิทยาลัย และผู้บริหารส่วนงาน มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนทรัพยากร และขับเคลื่อนรูปแบบไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม 4) หน่วยงานภายในและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทในการบูรณาการความร่วมมือ เพื่อสนับสนุนการพัฒนานิสิตตามหลักไตรสิกขาให้เกิดผลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 4 วิธีการดำเนินงาน รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นกระบวนการนำรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขาไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งบูรณาการการพัฒนาใน 3 มิติ ได้แก่ ด้านความรู้ดี ด้านมีคุณธรรม และด้านนำสันติสุข ผ่านการจัดกิจกรรมและโครงการที่สอดคล้องกับหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา ทั้งในส่วนของ การเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนานิสิตอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงานตามองค์ประกอบนี้ มหาวิทยาลัยและส่วนงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำคู่มือและแผนปฏิบัติการเพื่อใช้เป็นกรอบในการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมพัฒนานิสิตอย่างเป็นระบบ โดยเน้นให้นิสิตสามารถนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน การศึกษา และ

การทำงาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนตามแนวทวนา 4 ได้แก่ กายทวนา สิลทวนา จิตตทวนา และ ปัญญาทวนา ประกอบด้วยชุดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

ชุดกิจกรรมที่ 1 การพัฒนาคุณลักษณะด้านความรู้ดี เรื่อง “ทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทันสมัยในการเรียนและการทำงาน” ตามหลักไตรสิกขา การดำเนินกิจกรรมในด้านนี้มุ่งพัฒนานิสิตให้สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ รู้เท่าทัน และเหมาะสมกับบริบททางการศึกษาและการปฏิบัติงาน โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับการใช้เทคโนโลยี กล่าวคือ ด้านศีล มุ่งส่งเสริมพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ มีวินัย และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ด้านสมาธิ มุ่งพัฒนาความมีสติ ความตั้งมั่น และการรู้เท่าทันตนเองในการใช้สื่อและข้อมูลข่าวสาร ส่วนด้านปัญญา มุ่งเสริมสร้างความสามารถในการคิด วิเคราะห์ คัดกรองข้อมูล และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมในลักษณะนี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความรู้ดีของนิสิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ สังคมร่วมสมัย

ชุดกิจกรรมที่ 2 การพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรม เรื่อง “ทักษะในการตัดสินใจในการปฏิบัติ ตามแผนงานในชีวิตประจำวัน” ตามหลักไตรสิกขา การดำเนินกิจกรรมด้านนี้มุ่งพัฒนานิสิตให้มีความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนฐานของคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานในการกำหนดกระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ ด้านศีล มุ่งเสริมสร้างวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ด้านสมาธิ มุ่งให้ผู้เรียนมีสติ มีจิตใจมั่นคง รอบคอบ และไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ส่วนด้านปัญญา มุ่งพัฒนาการคิดก่อนตัดสินใจ การพิจารณาเหตุและผล รวมทั้ง การเลือกแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับเป้าหมายชีวิตและคุณค่าที่พึงประสงค์ กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยให้ นิสิตสามารถจัดการชีวิตประจำวันได้อย่างมีระบบ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และสามารถดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมตามวิถีแห่งคุณธรรม

ชุดกิจกรรมที่ 3 การพัฒนาคุณลักษณะด้านสันติสุข เรื่อง “อยู่ร่วมกันเป็นสุข สร้างสันติในมหาวิทยาลัยด้วยศีล สมาธิ ปัญญา” กิจกรรมนี้เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านสันติสุข โดยมุ่งสร้างบรรยากาศแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เคารพความแตกต่าง และใช้สันติวิธีในการจัดการปัญหาในชุมชนมหาวิทยาลัย การดำเนินกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง “ร่วมใจสร้างกติกาสันติในรั้วมหาวิทยาลัย” ซึ่งเน้นการสร้างวินัยร่วม การเคารพกติกา และการรับผิดชอบต่อส่วนรวมตามหลักศีล ส่วนที่สอง “สติ-สมาธิ-สันติ” มุ่งส่งเสริมการฝึกสติ การเจริญสมาธิ และการควบคุมอารมณ์เพื่อให้เกิดความสงบภายในตามหลักสมาธิ และส่วนที่สาม “เปิดใจใคร่ครวญ สร้างสันติด้วยปัญญา” เน้นการใช้เหตุผล การรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการคิดพิจารณาอย่างรอบด้านเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กิจกรรมนี้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนานิสิตให้สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสมดุลและสร้างสรรค์

องค์ประกอบที่ 5 แนวทางการประเมิน การประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการกำกับ ตรวจสอบ และสะท้อนผลการดำเนินงานของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมุ่งประเมินผลการพัฒนานิสิตอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และพฤติกรรมที่แสดงออก อันเป็นผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา แนวทางการประเมินควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องใน 3 ระยะ คือ ก่อนดำเนิน

กิจกรรม ระหว่างดำเนินกิจกรรม และภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม เช่น การทดสอบ การสังเกตพฤติกรรม การประเมินผลงาน การสะท้อนคิด การประเมินตนเอง และการประเมินโดยผู้อื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถนำไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของการประเมินตามกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ นั้น กิจกรรมด้านความรู้เกี่ยวกับทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ควรประเมินทั้งความรู้ ความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และพฤติกรรม การใช้เทคโนโลยีอย่างมีวินัย มีสติ และมีวิจารณญาณ กิจกรรมด้านมีคุณธรรมเกี่ยวกับทักษะการตัดสินใจในการปฏิบัติตามแผนงานในชีวิตประจำวัน ควรประเมินความสามารถในการวางแผน การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ความรับผิดชอบ และการปฏิบัติตนอย่างมีวินัย ส่วนกิจกรรมด้านนำเสนอที่ดีเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในมหาวิทยาลัย ควรประเมินพฤติกรรมและการพหุติกา การควบคุมอารมณ์ การรับฟังผู้อื่น และการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

องค์ประกอบที่ 6 เงื่อนไขความสำเร็จ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญ ดังนี้

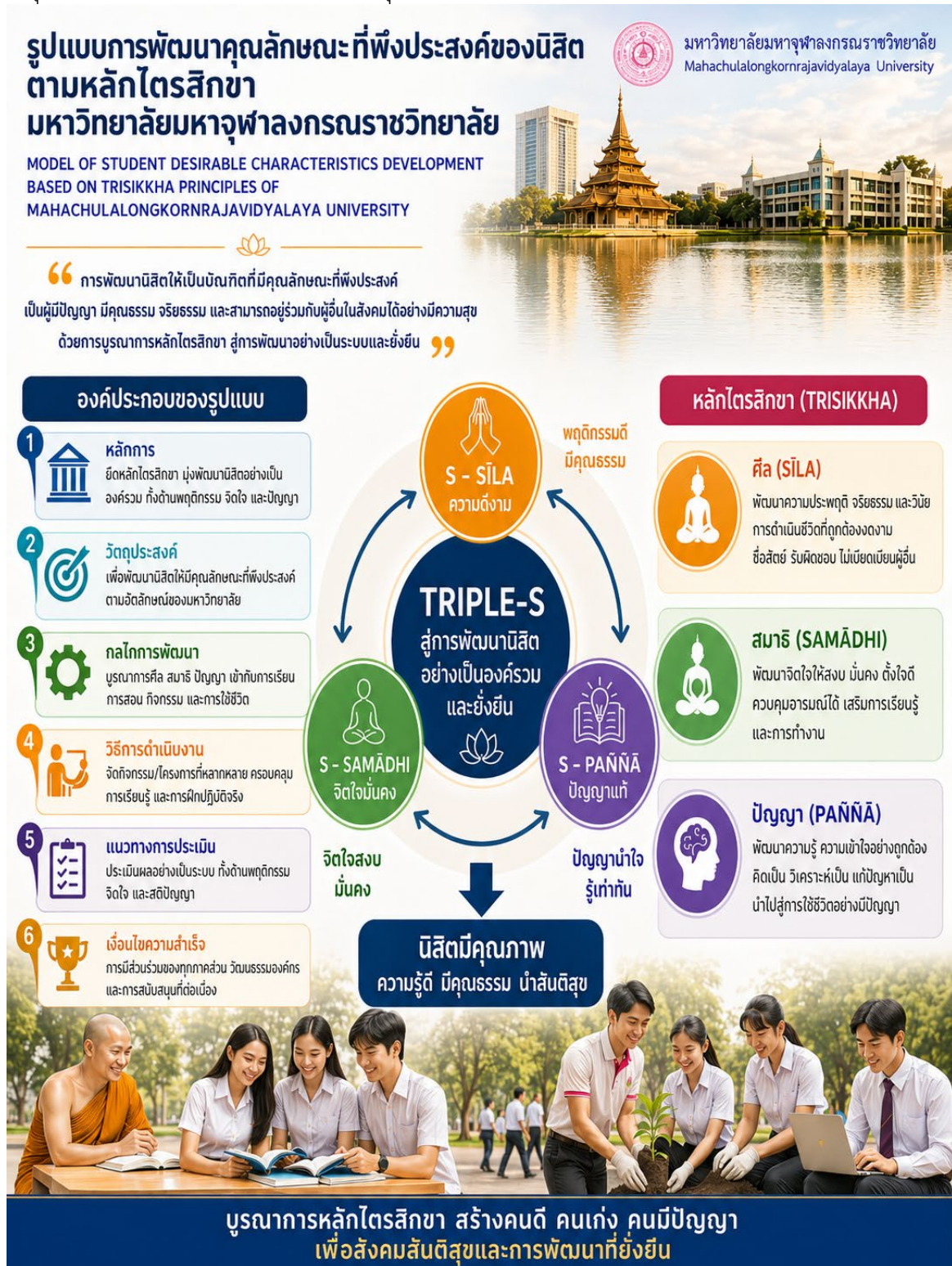
1. การสนับสนุนเชิงนโยบายและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และทิศทางการพัฒนานิสิตตามหลักไตรสิกขาให้มีความชัดเจน สอดคล้องกับอัตลักษณ์และพันธกิจของสถาบัน ตลอดจนสนับสนุนทรัพยากร บุคลากร งบประมาณ และกลไกการบริหารจัดการอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง เพื่อให้การขับเคลื่อนรูปแบบสามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นรูปธรรมเป็นระบบ และมีเอกภาพในทุกระดับของการดำเนินงาน

2. ความร่วมมือของคณาจารย์และบุคลากรในการบูรณาการหลักไตรสิกขาสู่กระบวนการพัฒนานิสิต คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษามีบทบาทร่วมกันในการออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักศีล สมาธิ และปัญญาเข้ากับการเรียนการสอน กิจกรรมพัฒนานิสิต และการดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัยอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้เชิงคุณค่าและการพัฒนาพฤติกรรมของนิสิตอย่างต่อเนื่องและลึกซึ้ง

3. การจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงและการพัฒนาตนอย่างรอบด้าน การดำเนินงานควรมุ่งออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นิสิตได้ลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และพัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ เช่น การปฏิบัติธรรม การบริการสังคม การทำงานเป็นทีม และกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทั้งนี้ เพื่อให้นิสิตสามารถเชื่อมโยงหลักไตรสิกขากับการดำเนินชีวิตจริง และเกิดการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

4. การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยควรมีระบบติดตามและประเมินผลที่หลากหลาย ครอบคลุม และต่อเนื่อง ทั้งการประเมินก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินกิจกรรม โดยใช้ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรม การสะท้อนผลการเรียนรู้ และผลการปฏิบัติของนิสิต เพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ควรส่งเสริมบรรยากาศทางการศึกษาและวัฒนธรรมองค์กรที่ตั้งอยู่บนฐานของวินัย คุณธรรม เมตตา ความ

รับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล อันจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนานิสิตตามหลักไตรสิกขาบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง สรุปดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบผลการวิจัยสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้
ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า มี 6 องค์ประกอบ โดยอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหลักการสำคัญคือ การบูรณาการสำคัญคือการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับการพัฒนานิสิตอย่างเป็นองค์รวม โดยมุ่งส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ใน 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ดี มีคุณธรรม และนำสันติสุข ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหลักไตรสิกขาเป็นระบบการพัฒนามนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนานิสิตในระดับอุดมศึกษาให้สามารถเรียนรู้ พัฒนาตน และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมและสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2562) ที่อธิบายว่าไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างเป็นองค์รวม โดยศีลเป็นการพัฒนาพฤติกรรม สมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจ และปัญญาเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพวิสุทธิกวี (2543) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขาเป็นกุศโลบายของการพัฒนาตนเองที่ถูกต้อง และเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์และสังคมไปสู่อารยธรรมที่เหมาะสม อีกทั้งยังสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยของผู้วิจัย ที่เชื่อมโยงหลักไตรสิกขาเข้ากับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต ได้แก่ ความรู้ดี มีคุณธรรม และนำสันติสุข อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังสอดคล้องกับการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องของผู้วิจัย ซึ่งพบว่าสถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนานิสิต และสภาพแวดล้อมทางการศึกษา โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และทักษะทางปัญญา อันสะท้อนว่าการกำหนดหลักการของรูปแบบบนฐานไตรสิกขามีความเหมาะสมทั้งในเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ

องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) เพื่อบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีคุณธรรม และนำสันติสุขสู่สังคมได้อย่างเป็นองค์รวมและยั่งยืน 3) เพื่อส่งเสริมให้นิสิตซึ่งประกอบด้วยทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สามารถนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตส่วนตัว การศึกษาและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทและสถานภาพของตน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการกำหนดวัตถุประสงค์ดังกล่าวสะท้อนการพัฒนานิสิตในลักษณะองค์รวม มิได้มุ่งเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการแต่ครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาควบคู่กันไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการพัฒนาวีถี 3 ด้าน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม

องค์ประกอบที่ 3 กลไกการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในองค์ประกอบด้านกลไกการจัดการ พบว่า ให้ความสำคัญกับการจัดระบบบริหารจัดการที่มีโครงสร้างชัดเจน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนานิสิตให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตจำเป็นต้องอาศัย

กลไกการจัดการเชิงระบบที่เชื่อมโยงนโยบาย การปฏิบัติ การสนับสนุนทรัพยากร และการติดตามประเมินผล เข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเชิงระบบในการพัฒนารูปแบบของผู้วิจัย และสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2552) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ อย่างเป็นองค์รวม คลอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลสังเคราะห์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่าสถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิต ผ่านการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนานิสิต และสภาพแวดล้อมทางการศึกษา โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และทักษะทางปัญญา ดังนั้น กลไกการจัดการจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ รูปแบบสามารถขับเคลื่อนได้จริงอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 4 วิธีการดำเนินงาน การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ นิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในองค์ประกอบด้านวิธีการดำเนินงาน พบว่า มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมและโครงการพัฒนานิสิตอย่างเป็นระบบ โดยบูรณาการหลักศีล สมาธิ และ ปัญญาเข้ากับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านความรู้ดี มีคุณธรรม และนำสันติสุข เพื่อให้ นิสิต สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างรอบด้านและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตให้เกิดผลอย่างแท้จริง จำเป็นต้องอาศัยวิธีการดำเนินงานที่เป็น กระบวนการเชิงระบบ มีความต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้นิสิตได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบของ Strickland (2025) ที่ประกอบด้วยขั้นการวิเคราะห์ การออกแบบ การ พัฒนา การนำไปใช้ และการประเมินผล อันเป็นแนวทางที่ช่วยให้การดำเนินงานมีลำดับขั้นชัดเจนและสามารถ ตรวจสอบผลได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพวิสุทธิกวี (2543) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขาเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ที่มุ่งฝึกพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามอย่างสัมพันธ์กัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า การพัฒนานิสิตในระดับอุดมศึกษาจะเกิด ประสิทธิภาพเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ความรู้ควบคู่กับ การพัฒนาคุณธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเหมาะสม ดังนั้น วิธีการดำเนินงานจึงเป็นองค์ประกอบ สำคัญที่ทำให้รูปแบบสามารถนำไปใช้ได้จริงและก่อให้เกิดการพัฒนานิสิตอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 5 แนวทางการประเมิน เป็นองค์ประกอบสำคัญของรูปแบบ เนื่องจากทำหน้าที่ กำกับตรวจสอบ และสะท้อนผลการดำเนินงานให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนานิสิตตามหลัก ไตรสิกขา ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และพฤติกรรมที่แสดงออกจากการเข้าร่วมกิจกรรมและโครงการ ต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Strickland (2025) ที่กำหนดให้การประเมินผลเป็นขั้นตอน สำคัญของการพัฒนารูปแบบ เพื่อใช้ตรวจสอบคุณภาพและประสิทธิผลของรูปแบบที่นำไปใช้จริง ทั้งนี้อาจเป็น เพราะว่าการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขาเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งด้าน พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา จึงจำเป็นต้องใช้แนวทางการประเมินที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยประเมินใน 3 ระยะ ได้แก่ ก่อนดำเนินกิจกรรม ระหว่างดำเนินกิจกรรม และภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม พร้อมใช้วิธีการ ประเมินที่เหมาะสม เช่น การทดสอบ การสังเกตพฤติกรรม การประเมินผลงาน การสะท้อนคิด การประเมิน ตนเอง และการประเมินโดยผู้อื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและนำไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ทั้งนี้สอดคล้องกับหลักไตรสิกขาที่มุ่งพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาอย่างสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา ควรประเมินอย่างรอบด้าน ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ ความรู้ความสามารถ ทักษะทาง

ปัญญา การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยี และการทำงานร่วมกับผู้อื่น อันสะท้อนว่าการประเมินผลไม่ควรมุ่งเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมผลการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและคุณลักษณะภายในของนิสิตด้วย อีกทั้งผลการพัฒนารูปแบบยังชี้ให้เห็นว่า ควรมีการประเมินใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับกิจกรรม และระดับสถาบัน พร้อมจัดให้มีคณะกรรมการกำกับ ติดตาม และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำผลไปใช้ในการปรับปรุงรูปแบบและกิจกรรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขาเกิดความต่อเนื่อง เป็นรูปธรรม และยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 6 เงื่อนไขความสำเร็จ การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขความสำเร็จซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนเชิงระบบที่ช่วยให้การดำเนินงานสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่อง เป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับบริบทของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ แม้รูปแบบจะมีหลักการ วัตถุประสงค์ กลไกการจัดการ วิธีการดำเนินงาน และแนวทางการประเมินที่ชัดเจนเพียงใด หากขาดปัจจัยเกื้อหนุนที่เหมาะสมแล้ว การนำรูปแบบไปใช้ย่อมไม่อาจบรรลุผลได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น เงื่อนไขความสำเร็จจึงเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบการพัฒนานิสิตตามหลักไตรสิกขาสามารถนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ได้อย่างแท้จริง ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนเชิงนโยบายและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบของมหาวิทยาลัย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้รูปแบบสามารถขับเคลื่อนได้อย่างชัดเจน ต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของพัฒนา พรหมณี และคณะ (2560) ที่เห็นว่า ระบบงานและกลไกที่ดีต้องมีโครงสร้างการบริหาร บทบาทหน้าที่ และความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่ชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ความร่วมมือของคณาจารย์และบุคลากรในการบูรณาการหลักไตรสิกขาสู่การพัฒนานิสิต เป็นเงื่อนไขที่ช่วยให้การพัฒนานิสิตเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในชั้นเรียนและในวิถีชีวิตมหาวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2544) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ที่ต้องดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กัน 3) การจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงและเหมาะสมกับบริบทของนิสิต เป็นเงื่อนไขที่ทำให้คุณลักษณะที่พึงประสงค์เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพราะนิสิตจะสามารถเชื่อมโยงหลักไตรสิกขาเข้ากับการดำเนินชีวิตจริงได้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการพัฒนาตนเองรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องวิธีการดำเนินงานของรูปแบบ และแนวคิดด้านทักษะทางปัญญาและความรับผิดชอบต่อสังคม และ 4) การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนา เป็นเงื่อนไขที่ช่วยให้รูปแบบได้รับการปรับปรุงพัฒนา และดำเนินไปอย่างยั่งยืน ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องแนวทางการประเมินผลของรูปแบบที่มุ่งตรวจสอบความก้าวหน้าและผลลัพธ์ของการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และช่วยให้การพัฒนานิสิตเป็นไปอย่างครบถ้วนทั้งด้านความรู้ดี มีคุณธรรม และนำสันติสุขสู่สังคมได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่อาศัยหลักพุทธธรรมเป็นฐานในการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ อันสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของหลักไตรสิกขาในฐานะเครื่องมือทางการศึกษาที่สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมในระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้

รูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับอัตลักษณ์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้เป็นนักปราชญ์ผู้มีความรู้คู่คุณธรรมโดยการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับการจัดการศึกษาในมิติต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้งการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมนอกชั้นเรียน

ผลจากการบูรณาการดังกล่าวก่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตอย่างรอบด้าน (Holistic Development) อันประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรม จิตสาธารณะ ภาวะผู้นำ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ และจิตวิญญาณแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพในสังคมร่วมสมัยและสามารถดำรงตนได้อย่างมีดุลยภาพทั้งในระดับปัจเจกและสังคมโดยรวม ดังในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “TRIPLE-S” Model

จากภาพที่ 2 องค์ความรู้การวิจัย “TRIPLE-S” Model อธิบายได้ ดังนี้

หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถือเป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระบบของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในระบบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตนักปราชญ์ผู้มีความรู้คู่คุณธรรม การบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับการจัดการเรียนการสอนทั้งในหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมนอกห้องเรียน ช่วยหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ ภาวะผู้นำ การคิดวิเคราะห์ และจิตวิญญาณแห่งพระพุทธศาสนา

ศีลสิกขา พัฒนานิสิตให้มีวินัยและจริยธรรม สมาธิสิกขา สร้างความมั่นคงทางจิตใจและภาวะผู้นำ ขณะที่ปัญญาสิกขา ส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผลและใฝ่รู้ตลอดชีวิต เมื่อนำหลักทั้งสามมาบูรณาการอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้นิสิตเติบโตอย่างสมดุลทั้งด้านพฤติกรรม อารมณ์ และปัญญา อันนำไปสู่การเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ พร้อมรับใช้ศาสนา สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน

อีกทั้งไตรสิกขายังเป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยพัฒนานิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอย่างเป็นองค์รวม โดยเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านคุณธรรม ภาวะผู้นำ และการคิดวิเคราะห์เชิงพุทธ การบูรณาการไตรสิกขาในกระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมนอกหลักสูตรจะช่วยให้บัณฑิต มจร เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำหลักพุทธธรรมไปพัฒนาตนเองและสังคมได้อย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า หลักไตรสิกขาในการพัฒนามนุษย์ สามารถบูรณาการหลักการฝึกฝนตน 4 ด้าน เพื่อสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยที่ไตรสิกขาไม่ใช่เพียงการฝึกเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นการพัฒนาแบบครบวงจรทั้งกาย วาจา ใจ และปัญญา ดังนี้

1. ไตรสิกขา (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ไตรสิกขาเป็นหลักการฝึกฝนตน 3 ด้านที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อการพัฒนาบุคลิกลักษณะอย่างสมบูรณ์ ได้แก่ ศีลสิกขา การฝึกควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้อยู่ในกรอบศีลธรรม สร้างระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สมาธิสิกขา การพัฒนาจิตใจให้ตั้งมั่น สงบ มีสมาธิ ทำให้เกิดพลังจิตและการควบคุมอารมณ์ และ ปัญญาสิกขา การฝึกใช้ปัญญาในการมองเห็นความจริง เข้าใจเหตุ-ผล รู้เท่าทันตนเองและโลกอย่างถูกต้อง

2. การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เริ่มจากการวางพื้นฐานด้านศีล เพื่อสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมและความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม เสริมด้วยการพัฒนาด้านจิตใจผ่านสมาธิ ทำให้เกิดความสงบและสติรู้เท่าทันอารมณ์ และ ยกระดับด้วยปัญญาเพื่อให้สามารถแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า

3. มิติการพัฒนาแบบองค์รวม ไตรสิกขาไม่ใช่เพียงการฝึกเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นการพัฒนาแบบครบวงจรทั้งกาย วาจา ใจ และปัญญา ส่งผลให้มนุษย์มีความสมดุลทั้งด้านจิตวิญญาณ สังคม และปัญญา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีสันติสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

4. ความเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม เมื่อบุคคลพัฒนาตนเองด้วยไตรสิกขา ย่อมส่งผลต่อการสร้างสังคมที่มีศีลธรรม ความเข้าใจ และความร่วมมือ นำไปสู่การพัฒนาทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม ดังนั้น ไตรสิกขาจึงเป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การควบคุมพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ ไปจนถึงการใช้ปัญญา เพื่อสร้างชีวิตที่สมดุลและยั่งยืนทั้งในระดับปัจเจกและสังคม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและส่วนงานที่เกี่ยวข้องควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณลักษณะนิสัยแบบองค์รวม โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับกิจกรรมเสริมหลักสูตร การให้คำปรึกษา และการกำกับดูแลนิสิต ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของอาจารย์ที่ปรึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีสมรรถนะในการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ควรจัดทำคู่มือและสื่อประกอบที่มีมาตรฐานและยืดหยุ่นตามบริบทของแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งกำหนดกลไกการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อการส่งเสริมการใฝ่เรียนรู้ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้การนำผลการวิจัยไปใช้เกิดผลสัมฤทธิ์เชิงรูปธรรมและความยั่งยืนในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตตามหลักไตรสิกขาอย่างเป็นระบบและรอบด้าน โดยดำเนินการศึกษาติดตามผลในระยะยาวเพื่อประเมินความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนิสิตในมิติศีล สมาธิ และปัญญา ควบคู่กับการออกแบบการวิจัยเชิงทดลองที่มีกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พร้อมการวัดผลก่อนและหลังการทดลอง เพื่อยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังบริบทของวิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์ที่หลากหลาย เพื่อทดสอบความสามารถในการประยุกต์ใช้รูปแบบและพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะพื้นที่ ตลอดจนพัฒนาเครื่องมือวัดให้มีความตรงและความเชื่อมั่นสูง รวมทั้งตรวจสอบอิทธิพลของความเอนเอียงในการตอบแบบพึงประสงค์ทางสังคม เพื่อให้การประเมินผลมีความแม่นยำ ครอบคลุม และสะท้อนพัฒนาการของนิสิตได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวชิร โป.ธ. 9). (2543). การพัฒนาจิตภาคที่หนึ่ง. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยาย). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2562). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- พัฒนา พรหมณี และคณะ. (2560). แนวคิดการสร้างและพัฒนารูปแบบเพื่อใช้ในการดำเนินงานด้านการสาธารณสุขสำหรับนักสาธารณสุข. วารสารวิชาการ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 6(2), 128-135.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2568). พันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แหล่งที่มา <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission#> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2568.

- ราชกิจจานุเบกษา. (2552). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2552 เล่ม 126 ตอนพิเศษ 124 ง หน้า 17-19. (1 สิงหาคม 2552).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2552). ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ดี.
- สุวิมล ติรกันนท์. (2550). การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ivancevich, J. H. et al. (1989). Management: Principles and Functions. 4th ed. New York: Richard
D. Irwin.
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities.
Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607–610.
- Likert, Rensis. (1967). The Method of Constructing and Attitude Scale. Reading in Attitude
Theory and Measurement. Fishbein. Martin Ed. New York: Wiley & Son.
- Strickland. (2025). ADDIE. From <http://www.ed.isu.edu/addie/index.htm> Retrieved October 21,
2025.